

Nr 36

Utlåtande i anledning av väckta motioner angående statligt stöd till försöksverksamhet vid lantbruks- och lantmannaskolor med gengasdrift av traktorer och bilar.

I två inom riksdagen väckta, till jordbruksutskottet hänvisade likalydande motioner, nämligen I: 357 av herr *Franzén m. fl.* och II: 439 av herr *Elmwall m. fl.*, har hemställts att riksdagen i skrivelse till Kungl. Maj:t måtte anhålla om skyndsam prövning av förslag angående statligt stöd till försöksverksamhet vid lantbruks- och lantmannaskolor med gengasdrift av traktorer och bilar i enlighet med vad i motionerna anförts.

Beträffande de skäl, som av motionärerna åberopas till stöd för hemställan, får utskottet hänvisa till motionen II: 439.

Över motionerna har remissyttranden avgivits av statskontoret, lantbruksstyrelsen, statens maskinprovningar samt riksnämnden för ekonomisk försvarsberedskap.

Lantbruksstyrelsen har i sitt den 17 mars 1959 dagtecknade yttrande anfört följande.

Med anledning av remissen får lantbruksstyrelsen anförda, att enligt styrelsens mening frågan om en snabbt genomförbar omställning till gengasdrift för traktorer och bilar ur beredskapssynpunkt är av högsta angelägenhetsgrad för jordbruket. Med hänsyn till att forsknings- och försöksverksamhet på området pågår vid statens maskinprovningar — en verksamhet som lantbruksstyrelsen står i nära kontakt med — anser styrelsen likväl att man bör avvakta resultatet av denna verksamhet, innan systemet blandning av dieselbrännolja och gengas, s. k. dieselgasdrift, föres vidare ut i det praktiska jordbruket eller en mera omfattande utrustning på området sker av lantbruks- och lantmannaskolorna. Lantbruksstyrelsen delar dock motionärernas uppfattning om att det är ett angeläget intresse att eleverna vid lantbruks- och lantmannaskolor erhåller kunskaper om gengasdrift på grundval av de tekniska framsteg, som fortlöpande göres. Styrelsen vill därför understryka vikten av att resurser för sådan undervisningsverksamhet efter hand tillskapas.

Statskontoret har i ett yttrande, likaledes dagtecknat den 17 mars 1959, uttalat att ämbetsverket under hand beretts tillfälle att taga del av lantbruksstyrelsens förenämnda remissyttrande samt att verket kan ansluta sig till lantbruksstyrelsens uppfattning i ämnet.

Riksnämnden för ekonomisk försvarsberedskap har i ett yttrande den 7 mars 1959 uttalat sig sålunda.

Riksnämnden vill först erinra om, att nämnden den 28 februari 1957 till riksdagens allmänna beredningsutskott avgivit yttrande över då väckta motioner om en skyndsam utredning angående gengasberedskapen. I yttrandet, som intagits i beredningsutskottets utlåtande nr 22 år 1957, har riksnämnden närmare redogjort för den omfattande verksamhet, som under nämndens ledning dithills bedrivits och allttjämt pågick i syfte att stärka beredskapen på gegasområdet.

Vidare har riksnämnden i skrivelse till Kungl. Maj:t den 28 februari 1957 framlagt riktlinjer för fullföljande av forsknings- och försöksverksamheten på gegasområdet. Kungl. Maj:t har godkänt dessa riktlinjer och anvisat medel för av riksnämnden planerad försöksverksamhet vid statens maskinprovningar i Ultuna. Vid denna verksamhet, som nu pågått i närmare två år, har särskilt intresse ägnats dieselmotorer, som avses skola drivas med s. k. blandgas, d. v. s. en blandning av dieselolja och gegas. I anslutning till verksamheten vid Ultuna pågå också prov i praktisk drift med traktorer hos jordbrukare i Uppland och i skogsarbetet hos vissa träindustrier.

Riksnämnden anser i likhet med motionärerna, att försöks- och undervisningsverksamhet med gegasdrift lämpligen bör kunna bedrivas vid lantbruks- och lantmannaskolor. Innan driftsprov igångsättas bör man dock avvakta resultaten av den pågående försöksverksamheten vid Ultuna, så att skolorna kunna få del av de grundläggande principer man därvid kommit fram till och eventuellt dubbelarbete sålunda undvikas. Vidare bör å de gegasaggregat som skola användas i undervisningen vara tillämpade de konstruktionserfarenheter som framkommit vid Ultunaförsöken. Riksnämnden beräknar, att denna forsknings- och försöksverksamhet skall kunna avslutas 1960.

Riksnämnden har sålunda icke något att erinra mot, att frågan om statligt stöd till den föreslagna verksamheten prövas.

I ett yttrande den 14 februari 1959 har *statens maskinprovningar* anfört följande.

Den maskintekniska utvecklingen samt den omfattning motordriften nu fått inom jordbruket, har medfört att huvuddelen av landets traktorbestånd med varje medel måste hållas i drift. En återgång till hästdrift är utesluten. Det enda ersättning drivmedel, som kan spela en avgörande roll vid en eventuell avspärrning i tillförseln av flytande drivmedel, är för närvarande gegas framställd av ved eller träkol.

Statens maskinprovningar vitsordar den väsentliga betydelsen av att beredskap upprätthålles i fråga om gegasdrift, dels genom forsknings- och försöksverksamhet, dels genom utbildning av viss personal.

Som i motionerna anges avbröts den tekniska utvecklingen på gegasområdet 1945. Inom riksnämnden för ekonomisk försvarsberedskap har frågan dock följts genom en särskild kommitté, vilken emellertid tidigare icke haft resurser för utvecklings- och försöksarbete. Delvis efter initiativ från nämnda kommitté återupptogs i samband med Korea- och Suezkriserna inom svensk bil- och traktorindustri samt helt finansierad av denna en begränsad verksamhet främst avseende undersökning av gegasdrift på de nu allt vanligare dieselmotorerna. Härvid har man byggt på den i Tyskland under senaste kriget utvecklade principen med blandning av två bränslen, dieselbrännolja och gegas, s. k. dieselgasdrift som även omnämnes i motionerna.

Enär det efterhand blev alltmera uppenbart att landet genom statens försorg måste upprätthålla en vidareberedskap i fråga om drivmedelsförsörjningen anslog Kungl. Maj:t genom brev av en 2 maj 1957 till riksnämnden

för ekonomisk försvarsberedskap medel för en forsknings- och försöksverksamhet på gengasområdet.

Med stöd av nämnda anslag har statens maskinprovningars utrustning för arbeten på motorområdet kompletterats, särskild personal anställt och forskningsverksamhet satts igång. Arbetet är av sådan art att en väsentlig del måste bedrivas som långtidsförsök. Parallellt med de mera forskningsbetonade laboratorieundersökningarna gör maskinprovningarna försök med gengastraktorer insatta i praktisk jordbruks- och skogsbruksdrift. Dessa, ofta med instrument utrustade traktorer flyttas mellan olika trakter och företag för att proven skall omfatta lång körtid och skiftande driftsförhållanden.

I den pågående forsknings- och försöksverksamheten på gengasområdet står maskinprovningarna i intim kontakt med industrien samt med de militära myndigheterna.

Åtskilliga av de med dieselgasdriften sammanhängande problemen har åtminstone delvis blivit klarlagda, men mycket återstår. Viktiga frågor som måste lösas och där arbetet står helt i begynnelsen berör bl. a. hård- och renarekonstruktioner för vedgasverk.

Det är givetvis icke möjligt att vid jordbrukets skolor driva någon mera omfattande egentlig försöksverksamhet på gengasområdet eftersom en sådan kräver dyrbar utrustning och specialtränad personal. Detta torde icke heller vara avsikten med de framlagda motionerna.

Det skulle vara en för landet betydelsefull tillgång om skolorna vore utrustade med gengastraktorer vid sidan om normal traktorutrustning. Såväl lärare och instruktörer som elever och en del av bygdens jordbrukare kunde då få möjlighet att upprätthålla en visserligen begränsad men värdefull kunskap om och förtrogenhet med hur gengasdrift skall ordnas och utnyttjas. Både tekniskt och psykiskt skulle detta effektivt underlätta en övergång, om en sådan blir en tvingande nödvändighet.

Statens maskinprovningar anser det sålunda värdefullt om med statens stöd gengastraktorer kan anskaffas till jordbrukets skolor för undervisning och enklare försöksverksamhet. Maskinprovningarna är å sin sida beredda att delge skolorna de resultat som efterhand vinnes genom det pågående arbetet på området samt att insamla och söka nyttiggöra de erfarenheter som göres vid skolor där gengasdrift kan ordnas.

Utskottet

Vid ett flertal tillfällen under de senaste åren har inom riksdagen behandlats skilda spörsmål rörande vårt lands beredskap på jordbrukets område i händelse av krig eller avspärrning från varuinförsel utifrån. Därvid har uppmärksamats att det är av synnerlig vikt för ifrågavarande beredskap att behovet av dragkraft och transportmedel kan tillgodoses även i sådana lägen som nyss nämnts. Såsom ofta framhållits har den maskintekniska utvecklingen samt den omfattning motordriften numera fått inom jordbruket medfört att huvuddelen av landets traktorbestånd under alla omständigheter måste hållas i gång därest den inhemska livsmedelsproduktionen skall upprätthållas i nödvändig utsträckning. Det må erinras om att behovet av tillgång på maskinell utrustning kommer att bli särskilt kännbart i de

fall jordbrukets manliga arbetskraft till stor del drages ur produktionen på grund av krigstjänstgöring eller militär krigsberedskap.

Det enda slag av drivmedel till jordbrukets traktorer och andra fordon som någorlunda effektivt kan ersätta de flytande bränslena om tillförseln av dylika begränsas eller upphör är för närvarande gengas framställd av ved, träkol eller flis. Möjligheter saknas att ens tillnärmelsevis tillfredsställa dragkraftbehovet genom en återgång till hästdrift.

Med hänsyn till här anförda omständigheter är det angeläget att, i enlighet med uttalanden i de föreliggande motionerna och de avgivna remissyttrandena, starka insatser göres för att genom forsknings- och försöksverksamhet ävensom viss utbildning i ämnet av jordbrukare och deras arbetstagare upprätthålla en god beredskap i berörda avseende. Vad gäller forsknings- och försöksverksamheten stödjes denna sedan flera år tillbaka av statsmakterna dels finansiellt, dels genom att statliga institutioner engagerats i denna verksamhet och riktlinjer fastställts för densamma. En redogörelse för vad hittills skett på området har lämnats i det föregående. Såsom komplettering av sagda redogörelse må nämnas att riksnämnden för ekonomisk försvarsberedskap redan i april 1949 igångsatte ett omfattande utredningsarbete beträffande planläggning för övergång vid krig eller avspärrning till gengasbränsle för transportmedel av olika slag samt traktorer. Arbetet härmed är slutfört vad beträffar säkerhetsföreskrifter. Jämväl i den del riksnämndens arbete avser frågor sammanhängande med försörjningen med träkols- och vedbränsle är detsamma avslutat. Forskningar och undersökningar har samtidigt utförts i syfte att uppnå förbättringar av vedgasgeneratorverk samt att pröva olika möjligheter att vid gengasframställning använda sådana träbränslen som sågspån, briketter och flis. Riksnämnden har härvidlag samarbetat med såväl militära och civila myndigheter och institutioner som privata företag inom motorbranschen. I fråga om lantbrukstraktorer har ett effektivt samarbete ägt rum mellan nämnden och statens maskinprovningar, som svarar för försöksverksamhet med för gengasdrift inrättade sådana traktorer. Sistnämnda verksamhet, vars betydelse utskottet vill understryka och som enbart bör beakta beredskapsintresset, beräknas enligt vad utskottet numera erfarit kunna slutföras under år 1961.

Att såsom motionärerna avsett förlägga viss rent teknisk försöksverksamhet med gengasdrift av traktorer och bilar jämväl till lantbruks- och lantmannaskolor finner sig utskottet icke böra förorda bl. a. av kostnadsskäl samt med hänsyn till kravet på att specialutbildad försökspersonal måste finnas på platsen. Däremot anser utskottet det önskvärt och lämpligt att elever vid skolor av nyssnämnt slag kan meddelas viss utbildning beträffande handhavande och drift av gengasdrivna traktorer. Vid sådana skolor som för undervisningsändamål anskaffar dylika traktorer kan kurser anordnas också för jordbrukare i trakten. Som lantbruksstyrelsen uttalat bör dock de slutliga resultaten av den vid statens maskinprovningar pågående försöksverksamheten avvaktas innan åtgärder vidtages för att igångsätta utbildnings- och kursverksamheten i fråga. Det ankommer på lantbruksstyrel-

sen att planlägga omfattningen av och formerna för densamma. Kostnaderna för anskaffande senare av erforderlig specialutrustning till de skolor där nämnda utbildnings- och kursverksamhet befinner sig bör anordnas torde bära täckas inom ramen för de medel som må komma att anvisas under anslaget Bidrag till undervisningsmateriel för maskinundervisning.

Under hänvisning till det sålunda anförda hemställer utskottet,

att motionerna I: 357 och II: 439 icke må föranleda någon riksdagens åtgärd.

Stockholm den 27 oktober 1959

På jordbruksutskottets vägnar:

ANDERS PETTERSSON

Närvarande: se utlåtande nr 35.